

**KASBGA YO‘NALTIRISHDA SHAXS XUSUSIYATLARI VA KASB
TALABLARINING UYG‘UNLIGI****Pardayev Zafar Shukurovich**

Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi,

Ta’lim sifati nazorati bo‘limi boshlig‘i

Email: zafar_1978@umail.com

Annotatsiya: Maqolada kasb tanlashda bo‘lg‘usi kasb egasi va kasbning bir-biriga xarakter jihatdan mos kelishi haqida ma’lumotlar berilgan. Ya’ni kasb egasining tabiati, temperamenti kasbning unga qo‘yadigan talablariga mos kelishi tushuntiriladi. Chunki, kasbning kasb egasiga qo‘yadigan talablari mutaxassisning o‘z sohasida muvaffaqiyat qozonishi, yuqori unumdorlikka erishishi va jamoada o‘z o‘rnini topishini ta’minlaydigan asosiy mezonlardir. Insonlar bilan muloqotchanlik, ishga nisbatan intizomli va mas’uliyatli bo‘lish, moslashuvchanlik, aqliy, jismoniy, ruhiy va axloqiy jihatdan tarbiyalanganlik, chidamlilik, halollik, adalotlilik, diqqat va xotiraning mustahkamligi, doimiy o‘z-o‘zini rivojlantirish ko‘nikmasiga ega bo‘lish shular jumlasidandir.

Kalit so‘zlar: kasb tanlash omillari, kasb egasining tabiati, kasbning kasb egasiga qo‘yadigan talablari, kasb-hunar fazilati, kasbiy tarbiya, kasbiy etika, kasb etiketi.

**СООТВЕТСТВИЕ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ И ТРЕБОВАНИЙ
ПРОФЕССИИ В ПРОФОРИЕНТАЦИИ**

Аннотация: В статье представлена информация о характерологическом соответствии будущего специалиста и выбираемой профессии. То есть объясняется необходимость соответствия природы и темперамента человека требованиям, предъявляемым к нему профессией. Ведь требования, предъявляемые профессией к специалисту, являются основными критериями, обеспечивающими его успех в своей сфере, достижение высокой производительности и нахождение своего места в коллективе. К их числу относятся коммуникабельность, дисциплинированность и ответственность по отношению к работе, гибкость, умственная, физическая, психологическая и нравственная воспитанность, выносливость, честность, справедливость, хорошая память и внимание, а также навык постоянного саморазвития.

Ключевые слова: факторы выбора профессии, природа специалиста, требования профессии к специалисту, профессиональные качества, профессиональное воспитание, профессиональная этика, профессиональный этикет.

HARMONY OF PERSONAL TRAITS AND OCCUPATIONAL REQUIREMENTS IN CAREER GUIDANCE

Abstract: The article provides information on the psychological compatibility between a future specialist and their chosen profession. Specifically, it explains the importance of aligning a person's nature and temperament with the requirements of the profession. Indeed, the demands a profession places on a specialist serve as key criteria ensuring their professional success, high productivity, and seamless integration into the team. These include strong interpersonal skills, discipline and responsibility at work, adaptability, intellectual, physical, mental, and moral maturity, resilience, honesty, fairness, sharp focus and memory, and a commitment to continuous self-development.

Keywords: career choice factors, nature of a specialist, professional requirements for a specialist, professional virtues, professional education, professional ethics, professional etiquette.

Kirish. Kasb tanlashga yoʻnaltirish (yoʻllash) ishlarini tashkil etish va amalga oshirish masalalari har bir davr va mamlakat uchun eng dolzarb masala boʻlib kelgan. Bu ishlarni ijobiy hal qilish ancha murakkab va shu bilan birgalikda nozik masala hisoblanadi. Yoshlarni toʻgʻri va ongʻli kasb tanlashga yoʻnaltirishda bir qator omillarning bevosita oʻrni boʻlib, ularni, odatda, ichki va tashqi omillar, deb bilamiz. Ularga noodatiy izoh keltiramiz.

Tashqi omil – kasb tanlovchi qaroriga jamiyat, atrof-muhit, boshqa kishilar istak va xohishlarining taʼsiri (unga bogʻliq boʻlmagan).

Ichki omil – kasb tanlovchining shaxsiy istak, xohish, ehtiyoj, qobiliyat, layoqat, qiziqish, motivlari (uning faqat oʻzigagina bogʻliq).

Kasb tanlashda mamlakat uchun har ikki omilning mutanosib boʻlgani, hisobga olingani maqsadga muvofiqdir. Buni oddiy hayotiy qoidalarga tayanib tushuntirishga harakat qilamiz, agar boʻlgʻusi kasb egalari oʻz kasblarini qiziqishlari yoki ehtiyojlari (masalan, koʻp daromadli kasblarni tanlash) asosida tanlasalar, unda jamiyatda maʼlum bir kasb egalarining koʻpayib ketish ehtimoli ortadi. Balki, mamlakatda bu kasbga boʻlgan ehtiyoj, ish oʻrni, talab yuqori emasdir, unda ishsizlik holatlari ham kuzatiladi.

Kasb tanlashda shuni ham hisobga olish lozimki, boʻlgʻusi kasb egasi kasbning unga qoʻyadigan talablariga mos boʻlishi kerak. Kasbning kasb egasiga qoʻyadigan talablari – bu mutaxassisning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, yuqori unumdorlikka erishishi va jamoaga moslashishi uchun zarur boʻlgan pedagogik, psixofiziologik hamda shaxsiy sifatlar tizimidir. Fanda ushbu talablar yigʻindisi **Professiogramma** (kasb va uning talablari tavsifi) va **Psixogramma** (kasbning inson ruhiyati va shaxsiy sifatlariga qoʻyadigan talablari) vositasida ifodalanadi.

Kasb tanlash jarayonida shaxs, albatta, o'zining qiziqishlari, ehtiyojlari, aqliy, jismoniy, ruhiy, axloqiy kabi imkoniyatlarini hisobga olishi kelajakdagi professional faoliyatini tanlash va rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Bu kompetentlik shaxsning kasbni to'g'ri va ongli tanlash kompetentligi bo'lib, bir nechta muhim jihatlarni o'z ichiga oladi:

Kasb tanlash jarayonida o'z qiziqishlarini, kuchli va zaif tomonlarini, shaxsiy afzalliklarini va xohishlarini tahlil qilish muhimdir. Agar shaxs o'ziga yoqadigan soha yoki faoliyat turini tanlasa, bu uning kasbiy muvaffaqiyatiga va ishdan rohat olishiga yordam beradi.

Kasb tanlash jarayonida, bo'lg'usi kasb egalari o'z bilimlari va ko'nikmalarini ham hisobga olishlari kerak. Chunki, ba'zi kasblar yuqori malaka va maxsus qobiliyat, ko'nikmani talab qilishi mumkin, boshqalari esa ko'proq amaliy tajriba va o'rganish orqali rivojlanadi.

Kasbni tanlashda ijtimoiy va iqtisodiy omillarni ham hisobga olish kerak. Bu – jamiyatdagi talablar, kasbning kelajakdagi istiqbollari, mehnat bozoridagi holat va o'sha kasbga bo'lgan ehtiyojni o'z ichiga oladi. Inson o'z kasbini qanchalik yaxshi ko'rmasin, agar undan ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan manfaat bo'lmasa, albatta, u ishdan bezib qoladi, bunday vaziyatlarda ish unumdorligi, sifati pasayish holatlari kuzatiladi.

Har bir insonning o'ziga xos qobiliyatlari bor. Kasb tanlashda o'zining eng yaxshi tomonlarini aniqlash va ularga mos keladigan kasbni tanlash muhimdir. Ba'zi kasblar ko'p ijodkorlikni, diqqatning yuqori bo'lishi, kuzatuvchanlik, yuqori darajadagi aqliy salohiyatni talab qilsa, boshqalari jismoniy kuch yoki mantiqiy fikrlashni talab qiladi. Yana bir kasblarda shaxs og'ir, vazmin, bosiq, kamtar bo'lishi talab etilsa, ikkinchi bir kasbda epchil, chaqqon, tez qaror qabul qila oladigan, tez fikrlash ko'nikmasi talab etiladi.

Kasb tanlashda uning kelajakdagi rivojlanish imkoniyatlarini tahlil qilish zarur. Kasbning evolyutsiyasi, yangi texnologiyalar, xalqaro mehnat bozoridagi o'zgarishlar kabi omillarni inobatga olish kerak. Chunki, vaqt o'tgan sari har qanday kasb egasi hayotida ijtimoiy o'zgarishlar yuz beradi. Turmush quradi, oilasining kengayishi, ro'zg'or tashvishlari, albatta, kasb egasining moliyaviy jihatdan o'sishi, aqliy jihatlan kamolotga yetishini talab etadi.

Yuqorida sanab o'tilgan holatlar kasb tanlashda bo'lg'usi kasb egasining shaxsiy fazilatlarini va kasb talablarining uyg'un bo'lishi lozimligini asoslaydi. Yana shuni ta'kidlash lozimki, bu omillar kasb tanlashda ko'rib o'tilayotgan barcha holatlarning ma'lum kichik qismini tashkil etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Maqola mazmunini boyitish maqsadida ba'zi adabiyot va manbalarga murojaat qildik va shu aniqlandiki, kasb tanlash jarayonida jamiyatning har bir a'zosi imkon qadar o'z mulohazalari bilan ishtirok

etishi zarur. Zero, kasb egalarining samarali mehnati asosida mamlakatimizni har tomonlama yuksaltirishimiz, Prezidentimiz Sh.M.Miziyoyev ta’biri bilan aytganda yurtimizda “uchinchi Renessans” barpo etadigan kasb egalari yetishib chiqishiga zamin yaratishimiz mumkin.

Kasbga yo’naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashning ilmiy-amaliy tizimi sifatida qarash lozim. U har bir shaxsning ham **individual xususiyatlarini** va bozor iqtisodiyoti ehtiyojlarini hisobga olish kerak [5, 5].

Kasb egasining shaxsiy fazilatlari va kasb talablarining mos kelmasligi, kasb tanlashdagi ichki va tashqi omillarni hisobga olmaslik natijasida, oliy ta’lim bitiruvchilari ma’lum davr mobaynida ishsiz qolishlari, ishlasalarda ishning sifat va samaradorligi past ko’rsatgichlarda bo’lishi, albatta, salbiy holatdir. Bu vaziyatning oldini olish mumkin, biroq u mamlakatning aniq kasbiy-statistik ma’lumotlari asosida kasbga yo’naltirish ishlarini tashkil etishni taqozo etadi.

Bu jarayonda jamiyatning har bir a’zosi, bo’g’ini: oila, ota-ona, mahalla, qarindoshlar, maktabgacha ta’lim muassasalari, maktab, tarbiyachi, o’qituvchi kabilarning ijobiy ta’siri muhim hisoblanib, bu asosan bolani kasbiy tarbiyalash bilan bog’liq. Bolaning bo’lg’usi kasbini tasavvur qila olishi, shaxsiy fazilatlari bilan kasbiy talablarni uyg’unlashtirishi, jarayonning to’g’ri va ongli bo’lishiga olib keladi.

Pifagor intellektual qobiliyatlarga asosiy e’tiborni qaratgan va badiiy qilib aytganda “Har qanday yog’ochdan ham merkuriyni yo’nib bo’lmaydi” – deb hisoblangan. Shuningdek, u yosh insonlarning o’zini tutishiga ham alohida e’tiborni qaratgan va uni inson xarakterida namoyon bo’luvchi asosiy ko’rsatgichlar, deb sanagan [5, 9].

“Agar kasb-hunar fazilati tug’ma bo’lganda, podshohlar ham o’zlari istab va harakat qilib emas, balki podshohlik ularga faqat tabiiy ravishda muyassar bo’lgan, tabiat talab qilgan tabiiy bir majburiyat bo’lib qolar edi. Kasb-hunar fazilati tug’ma bo’lmas ekan, xalqlar va shahar ahllarida, odob-axloq, rasm-rusm, kasb-hunar, odat va irodani hosil qilishi uchun insondagi zo’r kuch va qudrat talab qilinadi. Bu ikki yo’l bilan: ya’ni ta’lim va tarbiya yo’li bilan hosil qilinadi” [3, 53].

Sohibqiron Amir Temur armiyasi uchun askarlarni tanlashda ularning quyidagi uch belgisiga ahamiyat qaratgan va shunga tayanib hukm chiqargan:

- askarning kuch ishlata olish sifatlari bo’yicha;
- askarning qilichni egallash darajasi va sifati bo’yicha;
- askarning aqliy sifatlari va ziyrakligi, zehni o’tkirligi bo’yicha.

Mazkur belgilar asosida Amir Temur askarlarning darajasi, lavozimi, mansabini belgilab olgan. Natijada uning askarlari charchashni bilmagan, ochlikda ham to’qlikda ham sovuq va issiqda ham bir xil harakatlana olgan [9, 14].

“Har qanday kasbda eng muhimi – uning mehnat mazmuniga ega bo’lishidir. Shu boisdan mehnatsevarlikni, yaxshi urf-odatlarini tarbiyalash va ularni mehnat

jo'shqinligiga ko'chirish bolalarni kasb tanlashga tayyorlashning bosh negizidir. Oilada bolani mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash odatda maktabgacha bo'lgan yoshdan boshlanadi. Ana shu paytdan e'tiboran bolalarni bo'lg'usi kasbni tanlashga tayyorlash amalga oshirilishi lozim. Bunda bolalarning qiziqishlari, mayllari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini muntazam ravishda o'rganish zarur" [8, 13].

Kasbga yo'naltirishda o'quv materialini mazmuni fan va texnika taraqqiyotini hozirgi darajasiga mos ravishda o'quvchilarga tushunarli bo'lishi kerak. Bundan tashqari o'quvchilarni aqliy va jismoniy tayyorgarligini ham nazarda tutish kerak [8, 98].

O'zing sevgan va imkoniyatlaring asosida kasb egasi bo'lishing, senga mazmunli, foydali, maroqli umr taqdim etish bilan birgalikda, obro'-e'tibor, manfaat olib keladi. Bu yo'lda qanchalik to'siqlar bo'lmasin, uni yengish, maqsadga erishish shart. Shunda uning qadri va qiymati baland bo'ladi.

Qo'lga kiritgan narsangning qiymati unga yetib borish uchun chekkan yo'ling zahmatichalikdir [4, 43].

Mavlono Jaloliddin Rumi aytadilar: "Aql ikki xil bo'ladi: birinchisi erishilgan aqldirki, sen unga maktabdagi bola kabi kitob, ustozlar, mashg'ulotlar, tafakkur qilish va yangi ilmlarni o'zlashtirish orqali ega bo'lasan. Aqling boshqalarnikidan ko'ra o'zib ketadi, biroq o'rganganlaring og'irlik qilib seni charchatadi. Aqlning ikkinchi turi esa Allohning ehsonidir. Uning manbai Ruhda. Ko'ngildan ilm ummoni otilib chiqqanda uning manbai na buziladi, na eskiradi va rangini o'zgartiradi. Erishilgan aql tashqaridan uy ichiga oqib kiruvchi kichik irmoqqa o'xshaydi. Agar yo'lda biror to'siqqa uchrasa, yo'lini o'zgartirib ketadi. Sen o'z ichingdagi ummonni izla" [4, 47].

Qaykovusning "Qobusnoma" asaridan ham kasb tanlash, hunar egasi bo'lish haqida qimmatli fikrlar berilgan. "Ilmning sifati uch vajdandur: yo bir pesha bila bog'lang'on ilm; ilm bila bog'liq pesha; xayr va dalolatga taaluqli odat. Biror pesha bila bog'liq ishlar tabiblik, munajjimlik, muhandislik, massohlik (yer o'lchovchi, tanobchi), shoirlik va bularga o'xshash ishlardur. Ilmga taalluqi bor peshalar xunyogarlik (musiqa asboblari ustasi), baytorlik (otlarni davolovchi), binokorlik, korizkunlik va bulardin tashqari ishlar ham bordir. Bularning har birida shundoq qoida bordurki, agar sen uning rasmin va tartibin bilmasang, har qancha usta bo'lsang ham ul bobda serryag'on kishidek bo'lursan, ya'ni taajjublanib turg'aysan.

Aqlga ma'lum bo'lg'on peshani sharh qilmoqqa hojat yo'qdur. Lekin men bilg'onimcha ayturman va har birining tartibin senga bayon qilurman. Bular ikki ishdin tashqari ermasdur: yo bir vaqtda ro'zg'or havodisidin shunday bir vaqt kelurki, zamon hodisalari bila ul peshaga muhtoj bo'lursan. Muhtoj bo'lg'on vaqtda har qaysi peshaning asroridin xabardor bo'lg'oning yaxshidur. Agar peshaga muhtoj bo'lmasang, ushbu ulug'lig'ingdin o'ltirursan, lekin ulug'larga barcha ilmni bilmak lozimdur" [7, 136].

Bu purma'no fikr inson hayotida bilim (ilm) va kasb-hunar (pesha) hamda axloq o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni uchta muhim jihat (vaj) orqali tushuntirib beradi. Ushbu naqlning zamirida ilmning faqat nazariya emas, balki amaliyot va ezgulik bilan go'zal bo'lishi haqidagi falsafa yotadi.

Quyida har bir jihatning kengroq izohi keltirilgan:

1. Yo bir pesha bila bog'lang'on ilm (Muayyan kasb-hunarga bog'langan bilim). Bu o'rinda kasb va hunarni mukammal egallash uchun kerak bo'ladigan ilm nazarda tutiladi. Har qanday soha (u xoh dehqonchilik, tabiblik, quruvchilik yoki zargarlik bo'lsin) o'z ilmiga ega. Inson bir kasbni boshlashdan oldin uning nazariy asoslarini, sir-asrorlarini o'rganishi kerak. Bunday ilm kasbning sifatini va mahsuldorligini oshiradi.

2. Ilm bila bog'liq pesha (Ilmga asoslangan kasb-hunar) Bu birinchi jihatning mantiqiy davomi bo'lib, olingan bilimning amaliyotda (kasbda) o'z aksini topishidir. Faqatgina kitob o'qib, ilm o'rganib, uni hayotga va ishga tatbiq etmaslik ilmning sifatini yo'qotadi. Bilim qachonki biror kasb, xizmat yoki foydali mehnatga aylanib, jamiyatga manfaat keltirsa, o'shandagina u haqiqiy qiymatga ega bo'ladi. Ya'ni, hunarmand o'z ishini shunchaki taxminlar bilan emas, ilmiy asosda bajaradi.

3. Xayr va dalolatga taaluqli odat (Ezgulik va to'g'ri yo'lga boshlovchi ko'nikma). Ilm va kasbning eng oliy darajasi bu – insoniylik va axloqdir. Siz juda ilmli bo'lishingiz yoki o'z kasbingizning ustasi bo'lishingiz mumkin, ammo bu sifatlar xayr-saxovat, insonlarga yordam berish va ularni to'g'ri yo'lga (dalolatga) boshlashga xizmat qilmasa, u to'liq bo'lmaydi. Bu yerda ilm insonning ichki dunyosini go'zallashtirishi, uni yaxshilik qilishga odatlantirishi va boshqalarga namuna bo'la oladigan darajaga olib chiqishi kerakligi aytilmoqda.

Ilmning asl sifati u bilan maqtanishda emas. Uning qiymati – insonning kasbini mukammal qilishida, o'sha kasb orqali xalqqa foyda keltirishida va eng muhimi, insonni yaxshilik hamda to'g'ri yo'l egasiga aylantirishidadir.

Kasbni to'g'ri tanlash kishining axloqiy tarbiyasiga ham bog'liq bo'lib, uni kamolotga yetkazishda muhim hisoblanadi. Adib Abdurauf Fitrat axloqiy tarbiyaga shunday ta'rif beradi. “Axloqiy tarbiya – odam axloqini kamolotga yetkazish demakdir, ya'ni odamni shunday tarbiya qilish kerakki, fe'li va amali o'ziga ham, boshqalarga ham foydali va manfaat keldiradigan bo'lsin” [6, 120].

Adib O'tkir Hoshimov hayotiy kuzatishlari, ko'rgan-kechirganlari, tajribalari asosida “Daftar hoshiyasidagi bitiklar” asarini yozgan. Asarni o'qigan kishi keltirilgan ma'lumotlardan o'ziga xos saboq olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Quyida bir voqeani hukmingizga havola etmoqchiman.

“Bir do'stim shoirlikka ko'pdan ixlos qo'yib yurgan, faqat pensiyaga chiqib, “qo'li bo'shaganidan keyin” ijod qila boshlagan tanishining kitobini sovg'a qiladi (Bilasiz, hozir “xususiy nashrlar” moda bo'lgan).

Oradan biroz o'tgach muallif bilan tanishdik. Beg'ubor, dilkash odam ekan. Gap orasida kitodiga biror narsa yozsam yomon bo'lmasligini shama qildi. Kitobchani qaytadan varaqlab chiqdim. Rostini aytsam, havas bor edi-yu, iste'dod yo'q edi. Hammasi o'rgimchik she'rlar. Taxminan mana bunday:

“To‘rt satr, ey, to‘rt satr,
Sensan hammadan asil.
Men senga bo‘ldim asir,
To‘rt satr, ey, to‘rt satr!”

Do'stim keyingi safar kelganida maqola yozishga kirishganimni, taqrizni shunday misol bilan boshlamoqchi ekanimni aytdim:

“To‘rt satr, ey, to‘rt satr,
Bir-biridan mo‘rt satr.
Ozod domla o‘qisa,
Der “poberi cho‘rt” satr!”

Do'stim kitob muallifiga shuni aytgan ekan, shoir “iltimos, maqola yozib, ovora bo'lmay qo'ya qolsinlar”, debdi” [1, 174-175].

Xalqimizda “Chumchuq so'ysa ham qassob so'ysin” degan ibora bor. Bundan shunday xulosa qilish mumkin, har bir ishning o'z egasi, ustasi bo'ladi va ishni o'sha kishi qilgani ma'quldir.

Kasb tanlashni, noodatiy yondashuv asosida quyidagicha ifodalashni lozim topdim: kasb va kasb egasining o'zaro uyg'unligi – ikki yoshning bir-birini tanib, tushunib turmush qurishi; ikki narsaning o'zaro “uzukka qo'z qo'ygandek” mosligi; ikki jismda bir jon – juda inoq, bir-birini so'zsiz tushunadigan; so'zi bir, a'moli bir – fikri va harakatlari to'liq mos keluvchi; suv bilan baliqdek – bir-birisiz yashay olmaydigan, mukammal mos; qovug'i qovug'iga yopishgan – xarakteri va tabiati juda mos tushgan; til topishgan – o'zaro tushunish shakllangan. Ohanrabo/ahil – o'zaro inoq, bir-birini tez tushunuvchi; mutanosib – bir-biriga har tomonlama mos, o'lchovdosh; uyg'un – bir-birini to'ldiruvchi, muvofiq; hamnafas – bir xil maqsad va fikr bilan yashaydigan, dilkash; hamfikir/maslakdosh – qarashlari va dunyoqarashi bir xil bo'lgan; qadrdon/jondor – bir-biriga juda yaqin, jipslashgan.

Aytmoqchimizki, kasb egasi bo'lg'usi kasbini o'zini bilganchalik bilishi, taniganchalik tanishi, o'z injiqliklarini ko'targan kabi, kasbning unga qo'yadigan talablariga javob bera olishi kerak. “Kasb egasi” kasbini – “Kasb” o'z egasini tanlashi lozim.

Shunga ma'nodosh fikrlar X.Ibragimov va M.Quronov ustozlarning “Umumiy pedagogika” darsligida uchraydi. “Shaxsning o'zi, o'z xulq-atvori xususiyatlari, jamiyatdagi mavqeini tasavvur qilish orqali hosil bo'lgan obraz – “Men” obrazi deb atalib, uning qanchalik adekvatligi va reallikka yaqinligi insonning jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini belgilaydi va barkamollik mezonlari bo'lib hisoblanadi.

“Men” obrazining ijtimoiy psixologik ahamiyati shundaki, u shaxsning tarbiyalanganlik darajasi omillaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, tarbiyani shaxsning o‘zi va o‘z sifatleri to‘g‘risidagi tasavvurlarining shakllanishi jarayonidir, deb ta’rif berish mumkin. Demak, har bir inson o‘zini, o‘zligini qanchalik aniq va to‘g‘ri anglasa, tasavvur qilsa, unda jamiyatning axloq normalariga zid harakat qilish ehtimoli ham shunchalik kamayadi” [2, 28].

Mulohaza. Yuqorida keltirilgan ma’lumotlar, manbalarga tayanib aytish mumkin-ki, mamlakat kelajagi uchun kasb tanlash ishlarini tashkil etishga jiddiy e’tibor qaratish talab etadigan masaladir. Bu jarayon ishtirokchilari imkon qadar kasb tanlashda mavjud qonun-qoida, tartib-intizom, talab, taklif, mezon, statistika va me’yorlarga rioya qilishlari lozim. Ana shunda kasb tanlash ishlari talab darajasida tashkil etilgan, kasb egalari ham o‘z kasblarini “tanib” tanlagan bo‘ladilar. Buning ijobiy tomonlari shundaki, kasb egasining mehnatida sifat, unum, baraka; ishlab chiqarilayotgan, yetishtirilayotgan mahsulotlar yuqori darajadagi sifatga ega; mijozlarning kasb egalaridan mamnunlik, minnatdorlik kayfiyati; kasb egalari esa mehnatidan shukronalik, maroq, manfaat, obro‘-e’tibor, rohatlanish tuyg‘usiga ega bo‘ladi.

Ba’zi kasblar va ularning egalariga qo‘yiladigan shaxsiy-kasbiy sifat va talablar (namuna sifatida muallif fikri, ma’lumotlarga qo‘shimchalar kiritish mumkin. Ma’lumotlar qisqaroq, lekin o‘quvchilarga tushunarli, deb o‘ylaymiz):

Kasbning nomi	Shaxsiy fazilatlari (tabiati)	Muhim ko‘nikma va talablar	Mazkur kasbga to‘g‘ri kelmaydigan xususiyatlar
O‘qituvchi	Bolajonlik, sabr-toqat, empatiya, bosiqlik, fidoyilik	Uzluksiz o‘z-o‘zini rivojlantirish, notiqlik, auditoriyani boshqarish	Ko‘ngli sovuqlik (emosional sovuqlik), shoshqaloqlik, ta’sirchalik
Shifokor	Stressga chidamlilik, sovuqqonlik, mehribonlik, mas’uliyat	Tahliliy fikrlash, kuzatuvchanlik, qaltis vaziyatda tez qaror qabul qilish	Sarosimaga tushish, beparvolik, qo‘rquv va ikkilanish
IT-dasturchi	Sinchkovlik, sabr-toqat, mustaqillik, mantiqiylik	Algoritmik fikrlash, muammolarni yechish, uzluksiz o‘rganish	Monoton ishga toqatsizlik, diqqatning tez bo‘linishi

Huquqshunos	Prinsipiallik, xolislik, qat'iyatlilik, rostgo'ylik, adolatlilik	Ishonchli nutq so'zlash, xotira va tahlil, maxfiylikni saqlash	Hissiyotga beriluvchanlik, tortinchoqlik, yuzaki yondashuv
Hisobchi	Diqqatlilik, tartiblilik, halollik, mas'uliyatlilik	Raqamlar va hujjatlar bilan aniq ishlash, moliyaviy tahlil	Shoshma-shosharlik, beparvolik, tartibsizlik
Psixolog	Tinglay olish, yuqori empatiya, xolislik, bag'rikenglik	Emosional intellekt, mijozga bosim o'tkazmaslik, sir saqlash	Baho berishga (hukm chiqarishga) shoshilish, hissiy portlashlar
Dizayner	Ijodkorlik (kreativlik), estetik did, sinchkovlik	Fazoviy tasavvur, vizualizasiya, mijoz talabini tushunish	Shablonli (bir xil) fikrlash, tanqidni ko'tara olmaslik
Jurnalist	Qiziquvchanlik, muloqotchalik, jonkuyarlik, dovyuraklik	Axborotni tez tahlil qilish, yozma va og'zaki mahorat, xolislik	Tortinchoqlik, axborotni tekshirmasdan qabul qilish
Sotuv menejeri	Energiklilik, kirishimlilik (kommunikabellik), optimizm	Muzokara olib borish, ishontirish mahorati, mijoz ehtiyojini topish	Rad etilishlarga tez xafa bo'lish, introvertlik (yopiqlik)
Ta'minotchi (logist)	Moslashuvchanlik, vaqtni to'g'ri taqsimlash, operativlik	Ko'p vazifalilik, stressda rejani o'zgartira olish	Shoshilinch vaziyatda dovdirash, tartibsizlik

Xulosa. Kasb tanlash – bu har bir yoshning hayotidagi eng muhim qarorlardan biridir. Kasb egalarning kelajakdagi muvaffaqiyatlari ko'p hollarda qaysi kasbni tanlashlariga bog'liq. Shu sababli, kasb tanlashga yo'naltirish (yo'llash) jarayonlarini alohida mas'uliyat bilan tashkil etish lozim, bu jarayonda o'quvchida kasb tanlash kompetentligining shakllanishi ham ijobiy natijalar beradi. Kasb tanlashga yo'naltirish ishlarida jamiyatning har bir a'zosi ma'lum rolga ega bo'lib, bu borada o'qituvchilarning o'rni beqiyosdir. O'qituvchi o'zining pedagogik faoliyatida nafaqat ilmiy bilimlarni berish, balki o'quvchilarga ularning shaxsiy xususiyatlariga mos

keladigan, kelajakdagi ijtimoiy va iqtisodiy talablarni hisobga olgan kasbni tanlashga yordam berishi kerak. Bu jarayonni to'g'ri tashkil etish o'quvchilarning kelajakda o'zlarining maqsadlariga erishishlariga va professional muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hoshimov O'tkir. Daftar hoshiyasidagi bitiklar. – T.: “Nurli dunyo” nashriyot uyi, 2024. – 192 b.
2. Ibragimov X., Quronov M. Umumiy pedagogika. Darslik. – T.: “Shaffof”, 2023. – 416 b.
3. Matlabbek Ulug'bek qizi. Hikmatlar guldastasi. – T.: “O'qituvchi” 1994. – 128 b.
4. Mavlonodan qalbgga malham hikmatlar. Tasavvufiy hikoyalar. To'plovchi: G.Mirzayeva. – T.: Yangi asr avlodi, 2022. – 179 b.
5. Muslimov N., Mullaxmetov R. Kasb tanlashga yo'llash. O'quv qo'llanma. – T.: “Iqtisodiyot-moliya” 2007. – 207 b.
6. Oila yoki oilani boshqarish tartiblari/ A.Fitrat. Tarjimon va izohlar muallifi: Shodmon Vohidov. – T.: Yoshlar matbuoti, 2024. – 160 b.
7. Qobusnoma/Kaykovus. Nashrga tayyorlovchilar: Subutoy Dolimov, Ulug'bek Dolimov. – T.: Yangi asr avlodi, 2025. – 224 b.
8. Sharipov Sh.S., Davlatov K., Nasriddinova G.S. Kasbga yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. O'quv qo'llanma. –T.: ToshDPU 2007. – 146 b.
9. Shodiyev N., va boshqalar. O'quvchilarni kasb tanlashga yo'naltirish. O'quv qo'llanma. – Samarqand: “Fan bulog'i” nashriyoti, 2023-yil. – 202 b.